

Danyiuk I. V., Gresko V. V. Psychological features of Ukrainian young ethnic tolerance. Ethnic tolerance is an important factor in the social development of Ukraine, which helps to strengthen the state, political system, national unity, and it harmonizes vital functions of society. The integration of Ukraine is inevitably accompanied by difficulties in communicating the citizens who are the members of other ethnocultural communities. That is why the tolerance factor in the relationship is an important criterion for the implementation of the integration process in Ukraine. So the ethnic tolerance of Ukrainian society will strengthen the state, national unity, and harmonization of society. A very important task is to promote ethnopsychological competence and to create an installation on the ethnic tolerance in the mind of every citizen in Ukraine. The article deals with the concept of ethnic tolerance, its essence, and basic structural components. There are the main features and specifics of its manifestation. This empiric research determines the manifestation of ethnic tolerance of the Ukrainian youth, features of structural components of ethnic tolerance and their relationship. There was discovered the relationship of ethnic tolerance level with the ethnic individual identity. In the article, there is the problem of strengthening Ukrainian identity based on the ethnic formation of ethnic tolerance.

Keywords: ethnic tolerance, ethnic identity, ethnic prejudice, ethnic stereotypes, the Ukrainian youth.

Отримано 17.05.2017

УДК 316.47.37.018.32

Девіс Лариса Анатоліївна

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СПІВПРАЦІ З ОДНОЛІТКАМИ В УМОВАХ ПСИХІЧНОЇ ДЕПРИВАЦІЇ

Девіс Л. А. Особливості розвитку співпраці з однолітками в умовах психічної депривації. У статті досліджується проблема співпраці вихованців школи-інтернату з однолітками. Експериментальні дослідження психологів показують, що у дітей спостерігаються значні відхилення в розвитку особистості і в системі стосунків до світу та інших людей. Таким чином, у вихованців загальноосвітньої школи-інтернату не формується прагнення до ділової співпраці з людьми, а також, в спілкуванні не проявляється пізнавальна активність та домінує прагнення до примітивних індивідуальних контактів, а це, у свою чергу, не сприяє засвоєнню дитиною культурних досягнень людства і повноцінної орієнтації у навколишньому світі.

Ключові слова: психічна депривація, взаємини, спілкування, співпраця, вихованці школи-інтернату.

Девіс Л. А. Особенности развития сотрудничества со сверстниками в условиях психической депривации. В данной статье исследуется проблема сотрудничества воспитанников школы-интерната с окружающими людьми. Исследования психологов показывают, что у этой категории детей наблюдаются значительные отклонения в их личностном развитии и взаимодействии с взрослыми и сверстниками. Таким образом, у воспитанников учреждений интернатного типа не формируется стремление к деловому сотрудничеству с людьми и в процессе общения у них не проявляется познавательная активность, а доминирует стремление к примитивным индивидуальным контактам, что, в свою очередь, не способствует усвоению ребенком культурных достижений человечества и его полноценной ориентации в окружающем мире.

Ключевые слова: психическая депривация, взаимоотношения, общение, сотрудничество, воспитанники школы-интерната.

Постановка проблеми. У наукових дослідженнях зазначають, що на протязі усього періоду дошкільного віку співпраця та спілкування з дорослими залишається важливим фактором у формуванні особистості дитини. Науковці підкреслюють, що досвід спілкування з людьми виступає основним джерелом, під впливом якого у дітей формується система відношення до себе, до світу та до інших. Завдяки спілкуванню дитина набуває знання про оточуючий світ та уявлення про еталони і ідеали, що існують у суспільстві. Таким чином, дослідження проблеми розвитку спілкування, взаємодії та співпраці дітей з дорослими у процесі сумісної діяльності набуває великого значення.

Аналіз останніх досліджень. Як показують дослідження психологів, досвід спілкування з дорослими є одним із засобів організації поведінки дітей, що знайомить їх з методами вирішення різних завдань та активно сприяє узагальненню даних індивідуального досвіду. Таким чином, у дитини поступово формується образ іншої людини й самої себе, а також, у неї з'являється прагнення до взаєморозуміння та взаємодії з іншими людьми.

Як відомо, протягом дошкільного віку змінюються різні форми спілкування, для кожної з яких притаманний свій зміст потреби дитини у спілкуванні з навколишніми людьми. Як показують дослідження, у дошкільному віці, з початку, провідною є ситуативно – ділова форма спілкування, потім формується позаситуативно – пізнавальна та пізніше, позаситуативно – особистісна форма спілкування. Дошкільник спочатку сприймає дорослого як партнера по грі і виділяє його ділові якості, але у процесі розвитку дитини дорослий набуває для нього іншого значення – він стає джерелом нових знань про світ, а під кінець дошкільного віку інтереси дитини розповсюджуються вже на вчинки людей на їх характер та поведінку. Таким чином, дорослий постає вже як носій індивідуальних якостей і у дитини з'являється активне прагнення до взаєморозуміння з ним та до співпраці [6; 7].

Аналізуючи особливості розвитку спілкування та взаємодії з дорослими дітей, що виховуються у дитячому будинку, А. Г. Рузька помітила значні відхилення порівняно з розвитком спілкування дітей, що виховуються у родині. Перш за все, вихованці дитячого будинку зовсім інакше спілкуються з дорослими. Вони виявляють підвищений інтерес до дорослого, ніж сімейні діти, наполегливо намагаються встановити єдиноособистісні відношення з дорослим, часто й наполегливо звертаються до нього, конфліктують з іншими дітьми за право знаходитись поруч з ним. Учені констатують наявність у цих дітей незадоволеної потреби в емоційних контактах та спілкуванні з дорослими. В індивідуальному спілкуванні з дорослими на цих вікових етапах для дітей з інтернату типовим є прагнення до примітивної взаємодії – фізичного контакту чи привертання до себе уваги дорослого. У діловому спілкуванні переважає пошук допомоги дорослого та його схвалення в побутових діях, пов'язаних з самообслуговуванням. Автори також зазначають, що дорослий для вихованців дитячого будинку часто сам є об'єктом дослідження, діти можуть його розглядувати, щупати та інше. Вони не намагаються привернути його увагу до предметів, разом з ним вивчати їх, задавати пізнавальні

питання. У цілому для цих дітей характерна занижена активність у спілкуванні з дорослими, окреслене прагнення до примітивних індивідуальних контактів, слабо розвинений інтерес до ділової співпраці. Характерною особливістю є також виключиність дорослого із пізнавальної діяльності дитини та ділова співпраця з ним, пов'язана тільки з конкретною ситуацією. Таким чином, з усіх запропонованих психологом ситуацій спілкування діти віддають перевагу сумісним іграм, що моделюють ситуативно-ділове спілкування. Діти зацікавлено спостерігали за ігровими діями дорослих, але повноцінно гратись не могли. Нові предмети, які показував дорослий, зацікавлювали дітей, вони намагались активно опанувати їх, але при цьому предмети не спонукали їх до сумісної гри з дорослими. Психологи зазначають, що практично не спостерігалось прагнення дітей до співпраці з дорослим, бажання що-небудь робити разом з ним. Під час читання книг вихованці дитячого будинку практично не виявили ніякої пізнавальної активності, не задавали запитань, не висловлювали свої думки щодо прочитаного. Показовим був факт відсутності пізнавальної активності вихованців дитячого будинку, що різко відрізняло їх від дітей із родин. Аналізуючи протоколи спостережень за спілкуванням вихованців інтернатного закладу з дорослими, психологи помітили значне відставання у розвитку мотиваційної сторони спілкування порівняно з дітьми із сімей та розвитку своєрідної форми ситуативно-особистісного спілкування з дорослими [12].

Спостереження за дітьми свідчать про те, що вони відчують загострену необхідність у спілкуванні й доброзичливому ставленні до них дорослих. Психологи зазначають, що аналогічна потреба спостерігається у дітей першого півроку життя із благополучних родин, коли немовля прагне до фізичного контакту з дорослим, його пестощів та позитивного відношення. Нормою для дошкільнят є більш складні форми спілкування, але у вихованців дитячого будинку потреба у єдиноособистісних позитивних відношеннях з дорослими залишається домінуючою протягом усього дошкільного віку. Досліджуючи проблему формування спілкування і взаємовідношення з ровесниками дітей дошкільного віку, що виховуються у дитячому будинку, психологи спираються на положення про те, що спілкування між дітьми залежить від досвіду їх комунікативної діяльності з дорослими та від організації дорослими контактів між малюками. У дошкільному віці у дітей активно розвивається досвід спілкування з однолітками, який має велике значення для розвитку особистості дитини [1].

Дослідження Л. Н. Галігузової показують, що дошкільнята з дитячого будинку в різних ситуаціях виявляють значно менший інтерес до ровесника, і їх контакти виражені слабше, ніж у дітей, які виховуються в сім'ї. Під час гри діти не уважні до дій та стану партнера, ігнорують просьби й образи своїх товаришів. Дії однолітків під час гри не цікавлять їх. Це свідчить про недостатній розвиток потреби у спілкуванні з ровесниками. Результати дослідження Л. Н. Галігузової та Т. М. Землянухіної показали, що у вихованців дитячого будинку інтерес та емоційне відношення до товаришів часто забарвлено не-

гативними емоціями. Незважаючи на те, що діти з інтернату багато часу проводять поруч з однолітками, проте загальний рівень їх активності низький, але при цьому рівень вияву ініціативних дій з негативним знаком досить високий порівняно з дітьми із сімей. Негативний вияв стосовно ровесників часто несуть у собі агресію і незадоволення, інколи виникають без реальних підстав. Кількість індиферентних станів відносно однолітків набагато перебільшують аналогічні показники у сімейних дітей. У ситуації, коли ровесник виявив ініціативу, у вихованців дитячого будинку дуже часто це викликало неприємну чи агресивну відповідь [3].

Аналізуючи зміст контактів з товаришами у вихованців дитячого будинку, психологи зазначають їх одноманітність, відсутність планування і розвиток сюжету, розподілу ролей. У дітей практично відсутня взаємодія ролей в грі, вони діють від себе, а не в ролі персонажа. Ігрові дії з елементами заміни діти виконують не замислюючись над ними, їх не хвилює і позиція ролі персонажа. Контакти дошкільнят із дитячого будинку зводилися в основному до конкретних зауважень і звертань, вони були емоційно бідними і ситуативними. Таким чином, відсутність спілкування з дорослим є причиною несформованості повноцінного спілкування дитини з ровесниками [10].

До кінця дошкільного віку спілкування з дорослим залишається найважливішою сферою їх життя. Дослідження психологів І. А. Залисіної та Є. О. Смірної довели, що відхилення у розвитку й становлення адекватних форм спілкування та взаємовідношень дітей з дорослими впливає на розвиток самосвідомості дитини та її пізнавальної та мотиваційної сфери. Досліджуючи рівень розвитку самосвідомості вихованців дитячого будинку, психологи виявили значні відхилення від норм. Ці відхилення проявилися в тому, що діти зовсім не могли планувати, контролювати й відобразити у свідомості свої дії. Їх бажання і переваги були бідними, ситуативними і найчастіше пов'язані з безпосередньою ситуацією, яку вони сприймали, і не виходили за її межі. Вихованці дитячого будинку не виявляли критики стосовно умов свого життя. На питання, що подобається чи не подобається у дитячому будинку, більшість дітей не зуміли дати відповідь чи відповідали, що не знають. Питання про майбутні дії також становили для них великі труднощі. Ці діти не виділяють і не формують у свідомості свої дії, погано пам'ятають про свої колишні дії і не знають, що робитимуть найближчим часом, у них не розвинений часовий план особистих дій [4].

Формулювання цілей статті. Метою даної роботи є аналіз та теоретичне обґрунтування специфіки розвитку співпраці вихованців школи інтернату з дорослими і однолітками в умовах закладу інтернатного типу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як відомо, основи уявлення про себе закладаються в ранньому віці, коли значущими людьми для дитини є дорослі, в основному батьки, взаємодіючи з якими дитина отримує зворотний зв'язок, що дозволяє їй вибрати уявлення про саму себе і відношення до себе. Схвалення значущих інших створює у дитини позитивний образ самої себе, постійне покарання, акцентування на невдачах сприяє появі

негативного самовідношення. При цьому велику роль відіграє інтелектуальний розвиток дитини, який, на думку багатьох зарубіжних дослідників, підвищує адаптивні можливості індивіда. У той час, як інтелектуальна недостатність звужуючи самосвідомість дитини, негативно впливає на її самосвідомість і само відношення. Існує ще один немало важливий фактор, який значно впливає на самовідношення дитини. Це той вплив, який виявляє на неї відношення ровесників. Зі вступом до школи самовідношення дитини, указує ряд зарубіжних дослідників, підтверджується різноманітними змінами, під впливом нового для неї соціального оточення. Як правило, успішна діяльність, більш високий рівень компетентності зазвичай піднімає самооцінку дитини. Її саморозуміння і самовідношення видозмінюється під впливом порівняння своїх результатів з результатами ровесників [3].

Дослідження закордонних учених показали, як залежить самовідношення від зворотного зв'язку. Вони вивчали негативний зворотний зв'язок і довели, що при цьому відбувається зниження рівня самоповаги індивіда, а також різко зростає тривожність, яка утруднює спілкування і знижує пізнавальну діяльність дитини. Науковці, досліджуючи самовідношення учнів, які погано навчаються, встановив, що значна їх кількість володіє низькою самооцінкою. Автор пояснює це тим, що учитель постійно порівнює їх з іншими, більш успішними дітьми, наносячи тим самим шкоду самовідношенню дитини. Дослідження підтверджують думку про те, що більшість дітей, які виховуються поза родиною, відчують негативне відношення до себе, не проявляють особливої активності в процесі навчальної діяльності, оскільки в учителя на початку сформувався певна установка на дитину як на слабкого «недорозвиненого» учня. Значні відхилення від норми були також зафіксовані у розвитку пізнавальної сфери вихованців дитячого будинку. Ці порушення виявляються у тому, що діти не справляються із завданнями, які не пов'язані з практичними діями і передбачають внутрішню, цілеспрямовану активність. Вони не можуть відійти від наочної ситуації і діяти згідно плану образів і уявлень. Діти, що ростуть поза сім'єю, відстають від ровесників також за рівнем розвитку довільності, вони погано володіють своєю поведінкою, не спроможні планувати свої дії, імпульсивні, ситуативні, не вміють зосередитися на певному занятті. Під час гри часто порушують правила, не дотримуються сюжету, спонтанно зосереджуються то на одному, то на іншому [5].

У дослідженнях Є. О. Смірної зазначалася причина відхилень у розвитку вихованців дитячого будинку. На її думку, низький рівень довільної регуляції у цих дітей обумовлений недостатнім розвитком їх самосвідомості, неспроможністю усвідомити себе і свої дії. Недостатній розвиток самосвідомості у цих дітей, на думку Є. О. Смірної, зумовлений повною відсутністю повноцінної сумісної діяльності дитини з дорослим. Спілкування дорослого з дитиною носить директивний характер, мовленнєве спілкування відсутнє у самотійній активності дитини, у процесі цього спілкування відсутня вербалізація її практичного досвіду. Зміст навчальних занять відірваний від реальної практики дошкільників, вони залишаються формалізованими, не введе-

ними у роботу свідомості дитини і є далекими від її життя. Особиста активність дитини залишається ситуативною і неусвідомленою [15].

Як показують дослідження, більшість описаних порушень у розвитку дитини пов'язані з дефектом формування особистісно значущих відношень з дорослими. Відчуття прив'язаності й любові до матері, на думку психологів, гальмує страх і агресію, які виникають у дитини, як реакцію на прояв нових подразників. Ці почуття проявляються лише в ситуаціях реальної небезпеки. На думку психологів, почуття любові, страху й пізнавальної активності дитини тісно взаємопов'язані. Присутність поруч матері, як об'єкта захисту й безпеки, дозволяють дитині при зіткненні з новим і невідомим відчувати не страх і неспокій, а інтерес, допитливість й активність. Пізнавальна активність дошкільників найчастіше виявляється під час гри. У дітей, які відчувають страх і неспокій, спостерігається порушення в ігровій діяльності. Для дітей, позбавлених батьківського піклування, є характерним відсутність базової довіри до світу, яка проявляється у страхах, агресії, недовірі до себе та інших, небажанні вчитися, пізнавати нове. Саме у цих дітей психологи фіксують значні порушення в ігровій діяльності [8; 13].

Дослідження А. М. Прихожан і Н. Н. Толстих показують, що діти дошкільного віку з дитячого будинку не вміють грати ні в сюжетно-рольові ігри, ні в ігри за правилами. Для них доступні найпростіші ігри-маніпуляції, характерні для трьохрічних дітей. Психологи підкреслюють, що невміння вихованців дитячого будинку гратися – перший показник їх непідготовленості до шкільного навчання. Крім цього, неготовність до школи виявляється у недостатньо високому рівні їх психічного розвитку, у порушенні розвитку мотиваційної підготовки дитини до школи [9; 10].

Незважаючи на підвищений інтерес дитини до дорослого і прагнення виконати будь-яке завдання педагога, психологи зафіксували, що це прагнення носити специфічний характер. За прагненням дитини до виконання завдань педагога стоїть не сприйняття задачі як навчальної, тобто такої, яку задають учню, щоб чомусь навчився, а його прагнення будь-якою ціною отримати позитивну оцінку педагога, привернути його увагу до себе. Як показав аналіз у вихованців дитячого будинку дане прагнення виражає несформованість у дітей можливості віднести до дорослого як до вчителя і виконати його завдання як навчальне. Усі вищенаведені фактори, у тому числі і відсутність адекватних взаємовідношень між педагогом і вихованцем дитячого будинку негативно впливає на процес становлення навчальної діяльності і розвитку особистості дитини в цілому [2; 6; 11; 14].

Підводячи підсумок, необхідно акцентувати увагу на тому, що одне із основних завдань дошкільного періоду – підготовка до навчання у школі, залишається не вирішеним для вихованців дитячого будинку. Високий рівень класифікаційних форм мислення поєднується з низьким рівнем розвитку наочно-образного, що перешкоджає становленню творчого мислення. Діти не вміють орієнтуватися на систему правил при виконанні завдань, не вміють орієнтуватися на певний загальний спосіб дії. Вони не можуть сплановано

обстежувати предмети та явища, виділяючи їх різноманітні якості. У них низький рівень розвитку довільної саморегуляції поведінки, а також таких центральних елементів, як планування і самоконтроль. Крім цього, під кінець дошкільного віку підвищуються деструктивні тенденції у системі відношень дитини до самої себе та інших людей. Якщо при цьому пам'ятати, що в дошкільному віці дитина повинна переважно засвоїти завдання, мотиви і норми відношень між людьми, то стає наглядним той факт, що на цьому етапі дитина також не досягла цієї мети і не зуміла повністю опанувати провідну діяльність, спрямовану на вирішення висунутих завдань. Автори звертають увагу на те, що емоційне спілкування з дорослим у вихованців дитячого будинку носить характер деякої надмірності та екзальтації через незадоволення дитиною даним ставленням. Єдиною метою різноманітних дій у цих дітей є отримання ласки дорослого чи фізичних та інших безпосередньо-емоційних контактів. Через це у співвідношенні ділових і афективних аспектів спілкування домінують останні [1; 16].

Висновки. Таким чином, дослідження психологів підкреслюють значні відхилення у розвитку спілкування вихованців закладів інтернатного типу. Треба відзначити, що головну задачу розвитку особистості в ранній період, якою є засвоєння дитиною суспільно вироблених засобів дій з предметами та еталонів, вихованці дитячого будинку не вирішують належним чином. Головним чинником у цьому є неспроможність дитини налагодити продуктивну співпрацю та спілкування з дорослою людиною. Внаслідок несформованої прихильності до дорослого не розвивається бажання дитини наслідувати її дії як зразок, а це в свою чергу, в цілому, не сприяє засвоєнню дитиною культурних досягнень людства та її орієнтації у навколишньому середовищі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Аралова М. П.* Психологические особенности общения со взрослыми и сверстниками выпускников школы-интерната: автореф. дис. на соискание науч. степени канд. психол. наук: спец. 19.00.07 «Педагогическая психология» / М. П. Аралова. – М., 1991. – 22 с.
2. *Божович Л. И.* Некоторые вопросы воспитательной работы в школах-интернатах / Л. И. Божович, Л. С. Славина // Сов. педагогика. – 1957. – № 9. – С. 61-71.
3. *Галигузова Л. Н.* Психологические аспекты воспитания детей в домах ребенка и детских домах / Л. Н. Галигузова, С. Ю. Мещерякова, Л. М. Царегородцева // Вопросы психологии. – 1990. – № 6. – С. 17-25.
4. *Зальсина И. А.* Некоторые особенности психического развития дошкольников, воспитывающихся вне семьи / И. А. Зальсина, Е. О. Смирнова // Вопросы психологии. – 1985. – № 4. – С. 31-38.
5. *Лангмейер И.* Психическая депривация в детском возрасте / И. Лангмейер, З. Матейчек; пер. Г. А. Овсянникова. – Изд. 1-е русск. – Прага : ЧССР, 1984. – 334 с.
6. *Лисина М. И.* Психическое развитие воспитанников детского дома. – М. : Педагогика, 1990. – 264 с.
7. *Лисина М. И.* Развитие познавательной активности детей в ходе общения со взрослыми и сверстниками / М. И. Лисина // Вопросы психологии. – 1982. – № 4. – С. 18-35.
8. *Мухина В. С.* Психологическая помощь детям, воспитывающимся в учреждениях интернатного типа / В. С. Мухина // Вопросы психологии. 1989. – №1. – С. 32-39.

9. Прихожан А. М. Дети без семьи / А. М. Прихожан, Н. Т. Толстых. – М. : Педагогика, 1990. – 160 с.
10. Прихожан А. М. Развитие личности в условиях психической депривации / А. М. Прихожан, Н. Н. Толстых // Формирование личности в онтогенезе / под ред. И. В. Дубровиной. – М. : Просвещение, 1991. – 159 с.
11. Прихожан А. М., Толстых Н. Н. Особенности психического развития младших школьников, воспитывающихся вне семьи / А. М. Прихожан, Н. Н. Толстых // Вопросы психологии. – 1982. – № 2. – С. 80-86.
12. Психическое развитие воспитанников детского дома / под ред. И. В. Дубровиной, А. Г. Ружской. – М. : Педагогика, 1990. – 264 с.
13. Психологическое изучение детей в школе-интернате / под ред. Л. И. Божович. – М. : Изд-во АПН РСФСР, 1960. – 108 с.
14. Репина Н. В. Младший школьник в системе межличностных отношений детского дома и школьных классов : автореф. дис.на соискание науч. степени канд. психол. наук: 19.00.07 «Педагогическая психология» / Репина Н. В. – М., 1990. – 19 с.
15. Смирнова Е. О. Теория привязанности : концепция и эксперимент / Е. О. Смирнова // Вопросы психологии. – 1995. – № 3. – С. 139-149.
16. Стрюк К. І. Особливості спілкування дітей-сиріт в умовах дитячого будинку / К. І. Стрюк // Педагогіка і психологія. – 1999. – № 3. – С. 73-76.

REFERENCES TRANSLITERATED

1. Aralova M. P. psixologicheskie osobennosti obshheniya so vzroslymi i sverstnikami vypusknikov shkoly-internata: avtoref. dis. na soiskanie nauch.stepeni kand. psixol. nauk:spec.19.00.07 «pedagogicheskaya psixologiya»/ M. P. Aralova. – M., 1991. – 22 s.
2. Bozhovich L. I. nekotorye voprosy vospitatelnoj raboty v shkolax-internatax / L. I. Bozhovich, L. S. Slavina // sov. pedagogika. – 1957. – № 9. – S. 61-71.
3. Galiguzova L. N. psixologicheskie aspekty vospitaniya detej v domax rebenka i detskix domax / L. N. Galiguzova, S. Yu. Meshheryakova, L. M. Caregorodceva // Voprosy psixologii. – 1990. – № 6. – S. 17-25.
4. Zalysina I. A. Nekotorye osobennosti psixicheskogo razvitiya doshkolnikov, vospityvayushhixsya вне semi / I. A. Zalysina, E. O. Smirnova // Voprosy psixologii. – 1985. – № 4. – S. 31-38.
5. Langmejer I. Psixicheskaya deprivaciya v detskom vozraste / I. Langmejer, Z. Matejchek; per.Gaovsyannikova.– Izd.1-e russk.– Praga:Chssr, 1984. – 334 s.
6. Lisina M. I. Psixicheskoe razvitie vospitannikov detskogo doma. – M. : Pedagogika, 1990. – 264 s.
7. Lisina M. I. Razvitie poznavatelnoj aktivnosti detej v xode obshheniya so vzroslymi i sverstnikami / M. I. Lisina // Voprosy psixologii. – 1982. – № 4. – S.18–35.
8. Muxina V. S. Psixologicheskaya pomoshh detyam, vospityvayushhimsya v uchrezhdeniyax interatnogo tipa / V. S. Muxina // Voprosy psixologii. 1989. – №1. – S. 32-39.
9. Prixozhan A. M. Deti bez semi / A. M. Prixozhan, N. T. Tolstyx. – M. : Pedagogika, 1990. – 160 s.
10. Prixozhan A. M. Razvitie lichnosti v usloviyax psixicheskoy deprivacii / A. M. Prixozhan, N. N. Tolstyx // Formirovanie lichnosti v ontogeneze / pod red. I. V. Dubrovinoj. – M. : Prosveshhenie, 1991. – 159 s.
11. Prixozhan A. M., Tolstyx N. N. osobennosti psixicheskogo razvitiya mladshix shkolnikov, vospityvayushhixsya вне semi / A. M. Prixozhan, N. N. Tolstyx // Voprosy psixologii. – 1982. – № 2. – s. 80-86.
12. Psixicheskoe razvitie vospitannikov detskogo doma / pod red. I. V. Dubrovinoj, A. G. Ruzskoj. – M. : Pedagogika, 1990. – 264 s.
13. Psixologicheskoe izuchenie detej v shkole-internate / pod red. L. I. Bozhovich. – M. : izd-vo apn rsfsr, 1960. – 108 s.
14. Repina N. V. Mladshij shkolnik v sisteme mezhlichnostnyx otnoshenij detskogo doma i shkolnyx klassov : avtoref. dis.na soiskanie nauch. stepeni kand. psixol. nauk: 19.00.07 «pedagogicheskaya psixologiya» / Repina N. V. – M., 1990. – 19 s.

15. Smirnova E. O. Teoriya privyazannosti : koncepciya i eksperiment / E. O. Smirnova // Voprosy psixologii. – 1995. – № 3. – S. 139-149.
16. Stryuk K. I. Osoblivosti spilkuvannya ditej-sirit v umovax dityachogo budinku / K. I. Stryuk // Pedagogika i psixologiya. – 1999. – № 3. – S. 73-76.

Devis L. A. Features of development of collaboration with coevals in the conditions of psychological deprivation. Analyzing the development of communication and the relationships between children in boarding schools, psychologists pay attention to significant deviations that occur in the earliest stages of ontogeny. The researchers assert that experience of communication is the main source that influences children and forms their attitude to the other people and themselves. Monitoring at boarding schools indicates a great need for communication and adults' friendly attitude to them adults. Analyzing the characteristics of communication and interaction of children with adults psychologists mention that children who are brought up in an orphanage differ in the development of communication with children who are brought up in the family. First of all, the orphans communicate quite differently with people they show increasing interest than children in adult family, but they are characterized by reduced activity in communicating with adults, by primitive desire to individual contacts, by poorly developed an interest in business cooperation. Business cooperation between a child and adult is very necessary to be analysed. Psychologists say that almost no child has a desire to work with adults, the desire to do something with him. Children are not trying to attract attention to his toys, to study them, to ask cognitive questions. During reading activity the orphans practically do not show any interest, they do not ask questions, do not express their points of view. Thus, the emerging commitment to adult and failure to establish a boarding productive cooperation and communication with people shows the child does not develop the desire to follow the steps of adults as a model, promoting the absorption of child's cultural achievements of mankind and its orientation in the environment.

Key words: psychological deprivation, interrelation, communication, collaboration, children in boarding schools.

Отримано 24.10.2017

УДК 159.922

Дригус Марія Трохимівна

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПАРАДИГМИ САМОЕФЕКТИВНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Дригус М.Т. Концептуальні парадигми самоефективності особистості. У статті здійснено аналіз концептуальної парадигми самоефективності А. Бандури. З'ясовано джерела самоефективності у контексті реципрокного детермінізму теорії соціального насліддя. Зазначено, що концепт «власної ефективності» розглянуто в оцінковій проекції. Акцентовано важливість для розуміння самоефективності розмежування таких спектрів, як «очікування ефективності» і «очікування результату» у континуумі «особистість – поведінка – результат». Розкрита концептуальна парадигма Г. С. Костюка щодо проблеми становлення ефективною особистості. Зроблено висновок, що учений вперше самобутньо ініціював у педагогічній та віковій психології (як у вітчизняній, так і зарубіжній) проблему особистісної ефективності у системному вимірі. Окреслено перспективи наукових розвідок проблеми самоефективності у контексті концепції психологічної безпеки творчої особистості, створеної В.О. Моляко.